

Dr. sc. Tarik Čušić
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Institut za jezik / Language Institute
tarik.cusic@izj.unsa.ba

UDK 003.083(497.6)

Pregledni naučni rad

**PISANJE SKRAĆENICA ZA STRUČNA ZVANJA NOVIJEG
DATUMA: JEZIČKA I ZAKONSKA RJEŠENJA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

**WRITING ABBREVIATIONS FOR PROFESSIONAL TITLES OF
RECENT DATE: LANGUAGE AND LEGAL SOLUTIONS
IN BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Sažetak

Jedna od novina koju je donio bolonjski proces jesu nazivi akademskih i stručnih zvanja koja se stječu završetkom određenog ciklusa studija, prije svega prvog i drugog ciklusa. Posebno je pitanje pisanje skraćunica za ta zvanja. U ovome radu razmatraju se bosanskohercegovačka zakonska rješenja koja propisuju način pisanja skraćunica za stručna zvanja novijeg datuma, i to na državnom i entitetskom nivou, kao i u kantonima, te jezička rješenja o ovom pitanju data u recentnim pravopisnim priručnicima službenih jezika u BiH, a posebno u Pravopisu bosanskoga jezika iz 2017. godine. Analiza ovih dvaju rješenja pokazuje da zakoni i pravopisi na različite načine uređuju i normiraju pisanje skraćunica za stručna zvanja novijeg datuma.

Ključne riječi: *bolonjski proces, Bosna i Hercegovina, zakonska rješenja, jezička rješenja, bakalaureat, magistar struke*

Summary

One of the novelties brought by the Bologna process are the names of academic and professional titles that are acquired upon completion of a certain cycle of studies, primarily the first and second cycles. A special issue is writing abbreviations for those titles. This paper discusses the legal solutions of Bosnia and Herzegovina that prescribe the way of writing abbreviations for professional titles of recent date, at the state and entity levels, as well as in the cantons, and language solutions on this issue given in recent spelling manuals of official languages in BiH, and especially in Bosnian orthography from 2017. The analysis of these two solutions shows that laws and spellings in different ways regulate and standardize the writing of abbreviations for professional titles of more recent date.

Keywords: *Bologna process, Bosnia and Herzegovina, legal solutions, language solutions, bachelor's degree, master's degree*

1. Uvodne napomene

Zajednička deklaracija evropskih ministara visokog obrazovanja (skrać. Bolonjska deklaracija) potpisana je u Bolonji (Italija) 19. juna 1999. godine. Bolonjska deklaracija označila je početak niza reformi s ciljem da se visoko obrazovanje oblikuje po unificiranom modelu na jednom geografski velikom prostoru – u Evropi. Te reforme poznate su pod zajedničkim nazivom bolonjski proces, a podrazumijevaju formalno-strukturne izmjene radi cjelovitog usklađivanja visokog obrazovanja u Evropi (trociklični sistem obrazovanja, bodovanje predmeta, tzv. ECTS i dr.). Bosna i Hercegovina pristupila je bolonjskom procesu 2003. godine, dok je dvije godine kasnije upisana prva generacija studenata prema ovom sistemu studiranja.

Jedna od novina koju je donio bolonjski proces jesu nazivi akademskih i stručnih zvanja koja se stječu završetkom određenog ciklusa studija, prije svega prvog i drugog ciklusa. Za razliku od predbolonjskog sistema studija u kojem su bila prepoznatljiva i u praksi prihvaćena zvanja diplomiranog i magistra nauka, danas se kao formalni pandan ovim zvanjima prema stepenu obrazovanja pojavljuju zvanje bakalaureata / bachelora, koje se stječe završetkom prvog ciklusa studija, kao i zvanje magistra struke / mastera, koje se stječe završetkom drugog ciklusa studija.

Sasvim je drugo pitanje pisanje skraćenica za stručna zvanja koja se stječu završetkom studija prema Bolonji. Mada se ovo pitanje prividno čini posve jasnim da bi sva dodatna objašnjenja (pravna, lingvistička i dr.) bila izlišna, jezička situacija u teoriji i praksi u Bosni i Hercegovini pokazuje da je ovom pitanju potrebno pristupiti mnogo ozbiljnije, kako bi se prevladale izvjesne nedoumice i nejasnoće koje proizlaze iz različitih gledišta na pisanje skraćenica za stručna zvanja. Dva su gledišta na ovo pitanje: jedno je zakonsko i, prema tome, obavezujuće, dok je drugo pravopisno i uskostručno ali i neobavezujuće.

Znatne razlike u ovim dvama gledištima napravljene su upravo zbog toga što zakonski akti donose jedna, a pravopisi sasvim druga jezička rješenja u vezi sa pisanjem skraćenica za stručna zvanja.

2. Skraćenice: definicija i klasifikacija

Skraćenice¹ se obično definiraju prema funkciji koju imaju. Funkcija je skraćenica da se u pismu riječ ili više riječi skraćuju radi uštede prostora i bržeg pisanja (Halilović – Palić – Šehović 2010: 1204). Međutim, kako svrha upotrebljavanja skraćenica nije da se uštedom prostora i bržim pisanjem stvori prepreka razumijevanju teksta – nego se skraćenice koriste iz praktičnih razloga – tako u skraćivanju riječi “treba biti uzdržan” i skraćivati riječi “čije je pojavljivanje u određenom tekstu često i predvidljivo”, a da bi se otklonile moguće smetnje u razumijevanju teksta, neophodno je pridržavati se određenih pravila skraćivanja i naučiti značenja nekih skraćenica (Pešikan i dr. 2010: 144).

S obzirom na činjenicu da su u Bosni i Hercegovini službeni jezici bosanski, hrvatski i srpski, razlike u pravilima i klasifikaciji skraćenica izvire upravo iz drugačijih pravopisnih normi ovih triju srodnih jezika. U bosnističkoj literaturi razlikuju se ustaljene skraćenice, koje su “općenito poznate, uobičajene, tvorene u skladu s utvrđenim načelima”, od prigodnih skraćenica, “kojima se prema potrebi služe pojedinci i koje nisu općenito prihvaćene, premda su ekonomične i lahko razumljive”; ustaljene se skraćenice nadalje klasificiraju na obične (koje u pravilu završavaju tačkom) i složene (koje se pišu bez tačke iza pojedinih slova), pri čemu su obične “skraćeni dijelovi riječi (prostih, složenica i polysloženica) ili skupova riječi” i upotrebljavaju se samo u pisanju (pri čitanju izgovaraju se u neskraćenom obliku), dok su složene skraćenice “nastale kraćenjem riječi u sastavu višečlanih vlastitih imena” i upotrebljavaju se i u pisanju i u govoru (Halilović 2017: 93). Prema postanku i načinu skraćivanja, u srbističkoj literaturi skraćenice se dijele na opće (domaće) skraćenice, koje su napisane malim slovima i obilježene tačkom i koje se nadalje dijele na početne (svedene na uži ili širi početak riječi) i sažete skraćenice (koje svode riječ na početno slovo i karakteristična slova), zatim mjerne i opće međunarodne skraćenice, koje su “zasnovane (su) na latinskim izrazima” i “međunarodno usvojenim terminima i simbolima” (za mjerne jedinice) i koje u pravilu zadržavaju “izvornu latiničku grafiju”, potom na verzalne skraćenice (akronime), sastavljene “od početnih slova višečlanog naziva i pišu se velikim slovima”, bez tačaka i međuslovnih bjelina, te na verbalizirane skraćenice, nastale pretvaranjem verzalnih skraćenica u cjelovite riječi ili kombiniranjem formanata dvočlanih i višečlanih izraza, pri čemu ovi akronimi “gube status skraćenica” i podliježu morfološkim pravilima običnih

¹ U bosnističkoj i srbističkoj literaturi uglavnom se koristi termin *skraćenice*, a u kroatistici *kratice*.

riječi (Pešikan i dr. 2010: 144–150). U kroatističkoj literaturi osnovna je podjela na kratice, koje nastaju kraćenjem jedne ili više riječi, pišu se malim početnim slovom (rijetko sadržavaju veliko slovo), ne dekliniraju se i u pravilu završavaju tačkom, i na pokrate (što su ustvari složene skraćenice, akronimi i verbalizirane skraćenice u bosnističkoj i srbističkoj literaturi), koje se pišu velikim slovima (rijetko sadržavaju malo slovo), dekliniraju se i ne završavaju tačkom, izuzev pokrata iz latinskoga jezika (Jozić 2013: 76–80).

3. Zakonska rješenja

Nazivi za akademska zvanja koja se stječu prema bolonjskom sistemu studiranja kao i skraćenice za ta zvanja propisani su u državnim i entitetskim kao i u zakonima kantona Federacije BiH.

Prvi zakon u Bosni i Hercegovini koji regulira ovo pitanje usvojen je 2007. godine, tj. dvije godine nakon što je upisana prva bolonjska generacija studenata. Riječ je o Okvirnom zakonu o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, u kojem se (član 5), između ostalog, navodi da:

- *prvi ciklus vodi do akademskog zvanja završenog dodiplomskog studija [the degree of Bachelor] ili ekvivalenta, stečenog nakon najmanje tri i najviše četiri godine redovnog studija nakon sticanja svjedočanstva o završenoj srednjoj školi, koji se vrednuje sa najmanje 180 odnosno 240 ECTS bodova,*
- *drugi ciklus vodi do akademskog zvanja magistra ili ekvivalenta, stečenog nakon završenog dodiplomskog studija, traje jednu ili dvije godine, a vrednuje se sa 60 odnosno 120 ECTS bodova, i to tako da u zbiru s prvim ciklusom nosi 300 ECTS bodova.*

Kako se može zapaziti, u Okvirnom zakonu o visokom obrazovanju iz 2007. godine stoji opisna konstrukcija o nazivu akademskog zvanja koje se stječe završetkom prvog ciklusa (“akademsko zvanje završenog dodiplomskog studija”) na bosanskom jeziku, dok je u zagradi napisan naziv na engleskom jeziku (“the degree of Bachelor”), a kao naziv za akademsko zvanje koje se stječe završetkom drugog ciklusa studija stoji magistar. U ovome zakonu ne navodi se koje su skraćenice za zvanje the degree of Bachelor i zvanje magistra. Ovim su zakonom ustvari donesene opće odredbe o pitanju naziva za akademska zvanja novijeg datuma, a konkretnije terminološke odrednice za ova zvanja i skraćenice date su u entitetskim i kantonalnim zakonima. Međutim, važno je istaći da su na državnom nivou 2011. godine donesene Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini u kojima se određuje da je naziv kvalifikacije za završen prvi ciklus visokog obrazovanja

“Bachelor ili Baccalaureat”, dok je naziv kvalifikacije za završen drugi ciklus studija “Master”, iz čega proizlazi da su u određivanju kvalifikacija korišteni engleski nazivi, i to u tekstovima na svim trima službenim jezicima u Bosni i Hercegovini. (Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini ujedno su ove kvalifikacije prepoznate i prihvaćene kao stručna zvanja, za razliku od npr. zvanja magistra prema prethodnom sistemu studiranja kao naučnog zvanja.)

Na nivou Federacije Bosne i Hercegovine ne postoji zakon o visokom obrazovanju, te su kantoni donosili zakonske i podzakonske akte ove vrste zasebno.

Kada je riječ o Sarajevskom kantonu, 2008. godine donesen je Pravilnik o korištenju akademskih titula i stjecanju naučnih i stručnih zvanja na visokoškolskim ustanovama u Kantonu Sarajevo. U tom pravilniku u članovima 3. i 4. stoji:

član 3.

(1) Završetkom stepena prvog ciklusa studija (dodiplomski studij) u trajanju od najmanje tri i najviše četiri studijske godine, sa ostvarenih 180, odnosno 240 ECTS studijskih bodova, stiče se akademska titula, odnosno stručno zvanje Bakalaureat/Bachelor za određenu oblast, uz bližu oznaku odsjeka ili smjera.

član 4.

(1) Završetkom stepena drugog ciklusa univerzitetskog studija, u trajanju od najmanje jednu i najviše dvije studijske godine, sa ostvarenih 60, odnosno 120 ECTS studijskih bodova, što sa prvim ciklusom studija ukupno iznosi 300 ECTS studijskih bodova, stiče se akademska titula i zvanje Magistar za određenu oblast uz bližu oznaku odsjeka ili smjera.

Značaj ovoga pravilnika ne ogleda se samo u tome što je to prvi podzakonski akt u Bosni i Hercegovini u kojem se koriste odveć ustaljeni izrazi *bakalaureat* (uz engl. bachelor) i *magistar* i što je, kako će se kasnije ispostaviti, poslužio drugim kantonima u Bosni i Hercegovini kao osnova u pogledu reguliranja naziva za stručna zvanja, nego i u tome što ovaj pravilnik prvi donosi zakonsko rješenje u vezi sa pisanjem skraćenica za ova zvanja. Naime, u članu 9. ovoga pravilnika, između ostalog, stoji: “Skraćenica zvanja Bakalaureat/Bachelor označava se sa 'BA', a Magistar sa 'MA' i stavlja se iza imena i prezimena lica koje ga je steklo.”

Međutim, bez obzira na to što su ovakva zakonska rješenja i dalje na snazi u većini kantona, što se vrlo jednostavno može provjeriti uvidom u statute i druge pravne akte visokoškolskih ustanova u Federaciji BiH, zakonska rješenja koja donosi ovaj pravilnik u pogledu pisanja skraćenica za stručna zvanja imaju određene manjkavosti: na osnovu skraćenica BA i MA koje stoje samostalno, tj. bez dodatne informacije o zvanju, ne može se razaznati koji je fakultet, koji odsjek ili smjer završio nosilac nekog od zvanja. Primjerice, magistar ekonomije i magistar historije koji su svoj studij završili prema bolonjskom sistemu, u skladu s tim, pisat će na isti način skraćenicu za svoje zvanje, a to je MA. A uloga je pisanja skraćenica zapravo drugačija: da se, radi uštede prostora u pisanju (pa i vremena u govorenju), nedvosmisleno zna šta označava koja skraćenica. Prema tome, samostalno napisane skraćenice BA i MA isuviše su uopćene, nejasne i neprecizne, stoga ih u upotrebi, a pogotovo u zakonski obavezujućim dokumentima, treba mijenjati. Jedan od načina na koji se može prevazići nedorečenost i nepotpunost ovako napisanih skraćenica, ako se već pišu kao BA i MA, jeste da se ovim skraćenicama doda još jedna skraćenica sa naznakom oblasti, odsjeka ili smjera. Naprimjer, umjesto da magistar ekonomije i magistar historije pišu za svoje zvanje MA, bolje bi bilo – a to znači jasnije i preciznije – da pišu MA ekon. i MA hist.² Tako bi se jednostavno i nedvosmisleno uputilo na stepen obrazovanja i oblast iz koje je nosilac zvanja stekao svoje zvanje.

U Sarajevskom kantonu je od 2016. godine na snazi još jedan pravilnik kojim se propisuje način pisanja skraćenica za stručna zvanja novijeg datuma. Riječ je o Pravilniku o stjecanju i korištenju akademskih titula, stručnih i naučnih zvanja na visokoškolskim ustanovama na području Kantona Sarajevo, u kojem se u članu 8. navodi drugačije rješenje: umjesto skraćenice MA za zvanje magistra (drugi ciklus studija) stoji skraćenica Mr³, dok je skraćenica za bakalaureata / bachelora ostala ista – BA. Kojoj se skraćenici, MA ili mr., danas u Sarajevskom kantonu, s obzirom na različita zakonska rješenja data u pravilnicima iz 2008. i 2016. godine kao i na upotrebu u samoj praksi – daje prednost, ostalo je nejasno. Važno je dodati da je u ovome kantonu 2017. godine donesen novi Zakon o visokom obrazovanju, u kojem su u članu 48. zadržane istovjetne odredbe o nazivima stručnih zvanja kao i u Okvirnom zakonu o visokom obrazovanju iz 2007. godine: the degree of Bachelor (prvi ciklus studija), magistar (drugi ciklus studija).

² Skraćenice za ekonomiju i historiju su ekon. i hist. prema *Pravopisu bosanskoga jezika* (2017: 100, 102).

³ Način pisanja skraćenice u ovom slučaju dosljedno je prenesen u radu (treba stajati mr.).

Prema tome, kada se sumiraju zakonska rješenja u Sarajevskom kantonu koja reguliraju pitanje pisanja naziva za stručna zvanja i skraćenica za ta stručna zvanja, proizlazi sljedeće:

bakalaureat / bachelor
magistar

BA
MA, mr.

U Pravilniku o korištenju akademskih titula na visokoškolskim ustanovama u Unsko-sanskom kantonu iz 2010. te u istovrsnom pravilniku Tuzlanskog kantona iz 2011. godine našla su se ista zakonska rješenja u vezi sa pisanjem skraćenica za stručna zvanja kao i u sarajevskom pravilniku iz 2008. godine:

BA – skraćenica za zvanje bakalaureata i
MA – skraćenica za zvanje magistra

U Zakonu o visokom obrazovanju Zeničko-dobojskog kantona iz 2009. godine preuzete su pravne formulacije koje se odnose na ovo pitanje iz Okvirnog zakona o visokom obrazovanju BiH iz 2007. godine: prvi ciklus studija vodi do akademskog zvanja završenog dodiplomskog studija (the degree of Bachelor), dok drugi ciklus vodi do akademskog zvanja magistra, pri čemu se – kao ni u Okvirnom zakonu – ne navode skraćenice za ova akademska zvanja. Na isti način je propisano pisanje stručnih zvanja u Zakonu o visokom obrazovanju Hercegovačko-neretvanskog kantona iz 2012. godine (također bez navođenja skraćenica za stručna zvanja).

U Republici Srpskoj je od 2014. godine na snazi Zakon o zvanjima koja se stječu završetkom visokog obrazovanja. U članovima 6. i 7. ovoga zakona donose se drugačija zakonska rješenja u pogledu pisanja naziva za stručna zvanja u odnosu na zakonska rješenja kantona u Federaciji:

član 6

(1) Lice koje završi akademski studij prvog ciklusa u trajanju od tri, odnosno četiri godine, koji se vrednuje sa najmanje 180, odnosno 240 ECTS bodova, stiče akademsko zvanje “diplomirani”, odnosno “diplomirani inženjer” iz odgovarajuće oblasti uz navođenje broja bodova, tj. 180 ECTS, odnosno 240 ECTS bodova.

(2) U diplomi i dodatku diplomi na engleskom jeziku za nosioca zvanja iz stava 1. ovog člana koristi se naziv “Bachelor”, uz naznaku struke u odgovarajućoj oblasti obrazovanja i broja bodova, tj. 180, odnosno 240 ECTS bodova.

član 7

- (1) Lice koje završi akademski studij drugog ciklusa a u trajanju od godinu dana, odnosno dvije godine, koji se vrednuje sa 60 ECTS bodova, odnosno 120 ECTS bodova, i to tako da zbir bodova prvog i drugog ciklusa studija iznosi ukupno 300 ECTS bodova, stiče zvanje “master”, uz naznaku struke u odgovarajućoj oblasti obrazovanja.*
- (2) U diplomi i dodatku diplomi na engleskom jeziku za nosioca zvanja iz stava 1. ovog člana koristi se naziv “Master” u odgovarajućoj oblasti obrazovanja.*

Kako se može primijetiti, evidentna je terminološka razlika u nazivima za stručna zvanja novijeg datuma u dvama bosanskohercegovačkim entitetima: dok se u kantonima upotrebljava naziv bakalaureat i bachelor za zvanje koje se stječe završetkom prvog ciklusa studija, dotle je u Republici Srpskoj zadržan naziv zvanja iz prethodnog sistema studiranja – zvanja diplomiranog, s tim što se u dokumentima o diplomiranju pisanim na engleskom jeziku u Republici Srpskoj koristi naziv Bachelor; magistar je naziv zvanja koje se stječe završetkom drugog ciklusa studija u Federaciji, dok je naziv za isti taj stepen obrazovanja u Republici Srpskoj master, a Master u diplomi i dodatku diplomi na engleskom jeziku. Ovakva je terminološka razlika doprinijela tome da se i skraćenice za stručna zvanja u Republici Srpskoj pišu drugačije te je, u skladu sa spomenutim zakonom iz 2014. godine, propisano da je skraćenica za zvanje diplomiranog dipl., a BSc za zvanje Bachelora, dok je skraćenica za zvanje mastera ma, a MA za zvanje Mastera.

U zakonskim i podzakonskim aktima kantona u Federaciji i Republike Srpske zajedničko je to što nazive stručnih zvanja iz tehničkih nauka odvajaju i drugačije propisuju u odnosu na druga zvanja: naziv zvanja iz oblasti tehničkih nauka u obama entitetima je diplomirani inženjer, a zadržana je skraćenica kakva se koristila u prethodnom sistemu studija, npr. dipl. ing. ili dipl. inž., s tim što je u kantonima propisano da ispred ove skraćenice, koja se kao i sva ostala stručna zvanja piše iza imena i prezimena nosioca zvanja, stoji skraćenica zvanja bakalaureata ili magistra, primjerice BA, dipl. ing. ili MA, dipl. ing.

Zakonska rješenja u Bosni i Hercegovini u vezi sa pisanjem naziva za stručna zvanja i skraćena za stručna zvanja mogu se tabelarno prikazati na sljedeći način:

Bosna i Hercegovina		
	Federacija BiH (kantoni)	Republika Srpska
Naziv zvanja koje se stječe završetkom prvog ciklusa studija	bakalaureat / bachelor	diplomirani Bachelor (na engl.)
Naziv zvanja koje se stječe završetkom drugog ciklusa studija	magistar	master Master (na engl.)
Skraćenica za zvanje koje se stječe završetkom prvog ciklusa studija	BA dipl. ing. / dipl. inž.	dipl. BSc (na engl.) dipl. ing. / dipl. inž.
Skraćenica za zvanje koje se stječe završetkom drugog ciklusa studija	MA mr.	ma MA (na engl.)

Kao što se može primijetiti, različiti su nazivi za ista stručna zvanja u Bosni i Hercegovini, pa su različite i skraćene za ta zvanja. Način pisanja skraćenica u zakonskim i podzakonskim aktima u Bosni i Hercegovini treba propisivati sukladno jezičkim rješenjima datim u recentnim pravopisnim priručnicima službenih jezika u Bosni i Hercegovini.

4. Jezička rješenja

U visokom obrazovanju predbolonjskog sistema studiranja naziv stručnog zvanja označavao se zvanjem diplomiranog i skraćenicom dipl. Kako se Bosna i Hercegovina 2003. godine obavezala na to da će u svom visokom obrazovanju primjenjivati principe bolonjskog procesa, to je ujedno značilo da će mijenjati kako nazive za stručna zvanja tako i skraćene kojima su se označavala ta stručna zvanja. Međutim, raskorak napravljen u odnosu na predbolonjski visokoobrazovni sistem studiranja ogledao se ne samo u novim nazivima za stručna zvanja nego i u činjenici da umjesto predašnjeg jednog stepena visoke stručne spreme i jednog stručnog zvanja visokog obrazovanja (zvanja diplomiranog) bolonjski proces donosi dva stepena visoke stručne spreme u vidu dva ciklusa studija i dva stručna zvanja visokog obrazovanja (zvanja bakalaureata i magistra / mastera).

Takva je novonastala situacija, kako se pokazalo, polučila različita zakonska rješenja u vezi sa nazivima stručnih zvanja i skraćenicama u zakonskim i podzakonskim aktima svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini, ali ni jezička rješenja data u recentnim jezičkim priručnicima⁴ bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika o ovom pitanju nisu istovjetna, a potpuno se razlikuju od zakonskih rješenja.

U *Pravopisu bosanskoga jezika* iz 2017. godine navode se drugačije skraćenice za stručna zvanja novijeg datuma: skraćenica za zvanje bakalaureata / bachelora⁵ je *bacc.*, dok je skraćenica za magistra struke *mag.* i obje se skraćenice zarezom odvojene pišu iza imena i prezimena nosioca zvanja (Halilović 2017: 96, 98, 104). Tako bi primjerice bakalaureat historije i magistar ekonomije skraćenicu svog akademskog zvanja (umjesto BA hist. i MA ekon. – kako nalaže zakon) pisali kao *bacc. hist.* i *mag. ekon.*

Skraćenica *bacc.* tvorena je uzimanjem početnih slova do drugog vokala u riječi koja se krati, a ta riječ je *baccalaureus* (latinskog porijekla) i označava “akademski stupanj, ispit koji prethodi licencijatu, magisteriju i doktoratu; ispit zrelosti” (Anić – Klaić – Domović 1998: 152), a prema istom načinu tvorbe skraćenica nastala je skraćenica *mag.* – od prvih slova do drugog vokala u riječi koja se krati, a ta riječ je *magister* (također latinskog porijekla) i znači “učitelj, nastavnik; učitelj slobodnih (humanističkih) umjetnosti” (Anić – Klaić – Domović 1998: 837). Da je ovaj model skraćivanja riječi poznat odranije, potvrđuje zvanje diplomiranog, čija je skraćenica *dipl.* (< grč. *diploma*, prema: Anić – Klaić – Domović 1998: 301). Kada se skraćenice *dipl.*, *bacc.* i *mag.* sagledaju u cjelini, zajedničko im je to što su tvorbeno nastale uzimanjem početnih slova do drugog vokala riječi čijeg su postanja.

Poređenja radi, skraćenice za naučna zvanja – magistra i doktora nauka – drugačije se tvore: uzimanjem prvog i posljednjeg slova u riječi koja se krati: *mr.* i *dr.* (*doctor* je iz latinskoga i znači “učen čovjek, znanstvenik; titula najvišeg akademskog dostojanstva”, prema Anić – Klaić – Domović 1998: 318).

⁴ Pod recentnim jezičkim priručnicima u ovome radu podrazumijevaju se sljedeći recentni pravopisi koji se koriste na visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini: *Pravopis srpskoga jezika* Maticе srpske iz 2010, *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje iz 2013. i *Pravopis bosanskoga jezika* Senahida Halilovića iz 2017. godine.

⁵ Zvanja se pravopisno pišu malim početnim slovom. *Bakalaureat* je prilagođenica iz latinskog jezika, dok je *bachelor* njegova engleska inačica.

Razlike u pisanju skraćenica za akademska stručna zvanja npr. u kantonalnim zakonskim i podzakonskim aktima i *Pravopisu bosanskoga jezika* napravljene su, prije svega, zbog toga što je bolonjski način studiranja otpočeo mnogo ranije negoli je objavljen *Pravopis*, te su oni koji su bili zaduženi za pisanje zakona kojima se uređuje ova oblast posezali za rješenjima kakva su postojala na međunarodnom nivou, što je donekle i razumljivo. Drugi je razlog taj što jezički stručnjaci očito nisu učestvovali u izradi ovih zakonskih i podzakonskih akata tada, dakle, prije 15-ak godina. A treći razlog je taj što jezička rješenja koja se odnose na stručna zvanja i njihove skraćenice iz *Pravopisa bosanskoga jezika* iz 2017. godine nisu inkorporirana ni danas kao zakonska rješenja, tj. nisu našla svoje mjesto u zakonu.

Prema tome, jezička rješenja ponuđena u *Pravopisu bosanskoga jezika* koja se odnose na pisanje skraćenica za stručna zvanja jesu izuzetno korisna rješenja, koja bi u nekom trenutku mogla postati općeprihvaćena i općepoznata, ali su i zakonski pa i praktično manje-više neupotrebljiva sve dok se ne nađu u zakonski obavezujućim dokumentima.

Međutim, kada se govori o *Pravopisu bosanskoga jezika* iz 2017. godine, čini se važnim skrenuti pažnju na jedno pitanje. U ovome pravopisu pokušava se napraviti razlika (barem tako izgleda) između skraćenica bacc. i mag. u odnosu na skraćenice BA (*baccalaureus artium* / bachelor of arts) i MA (*magister artium* / master of arts) (Halilović 2017: 98, 104), ali ta razlika nije napravljena, makar ne na decidan način. Naime, a) nije jasno da li se skraćenice bacc. i mag. trebaju upotrebljavati u domaćoj, a skraćenice BA i MA u međunarodnoj korespondenciji, tj. da li je to cilj navođenja i jednih i drugih skraćenica u *Pravopisu*; b) nije jasno šta tačno označavaju skraćenice BA i MA: da li označavaju skraćenice za zvanja završenog prvog i drugog ciklusa studija iz oblasti umjetnosti, što se nekako nameće na osnovu punog naziva ovih zvanja, ili označavaju isključivo stepen završenog studija, tj. prvog ili drugog ciklusa, bez obzira na oblast studija. Na inostranim univerzitetima ne postoji unificiran model upotrebe ovih skraćenica, ali se skraćenica BA uglavnom koristi za umjetnička zvanja, dok se skraćenica BSc koristi za zvanja iz naučnih oblasti (skraćenice BSc nema u *Pravopisu*); a skraćenica MA upotrebljava se uglavnom za zvanja iz humanističkih i društvenih nauka. Prema tome, nije jasno na koja se zvanja tačno odnose skraćenice BA i MA, koje su normirane u *Pravopisu*.

Ista jezička rješenja kakva je ponudio S. Halilović u *Pravopisu bosanskoga jezika* iz 2017. godine, kada je riječ o pisanju skraćenica za stručna zvanja novijeg datuma, susreću se i u *Hrvatskom pravopisu* Instituta za hrvatski

jezik i jezikoslovlje iz 2013, koji je objavljen četiri godine prije: bakalaureat – bacc., magistar – mag. Manja je razlika u tome što se ispred skraćenice bacc. piše univ., tj. univ. bacc. (za razliku od samo bacc.) (Jozić 2013: 77), pri čemu univ. – skraćenica od *univerzitet* (pridjev tvorbeno nastao od imenice latinskog porijekla *universitas*, “velika škola, sveučilište”, prema: Anić – Klaić – Domović 1998: 1148) – upućuje na to da je riječ o akademskom zvanju.

U *Pravopisu srpskoga jezika* Matice srpske iz 2010. godine, koji potpisuju Mitar Pešikan, Jovan Jerković i Mato Pižurica, navedeno je samo akademsko zvanje mastera, čiji skraćeni oblik, kako piše, jeste msr. (Pešikan i dr. 2010: 367). (Zvanje bakalaureata ili bachelora kao i skraćenica za ovo zvanje u ovome pravopisu nisu navedeni.) *Pravopis srpskoga jezika* razlikuje se od *Pravopisa bosanskoga jezika* i *Hrvatskog pravopisa* po tome što za naziv stručnog zvanja normira anglizirani oblik (*master*) riječi latinskog porijekla (*magister*), a skraćenica od *master* (“gospodar, starješina, vlasnik; majstor; mladi gospodin; gospodin, učitelj; upravitelj, nadzornik; izraz kojim posluga oslovljava mlade sinove svog gospodara”, prema: Anić – Klaić – Domović 1998: 859) tvorbeno je nastala uzimanjem prvog i posljednjeg slova prvog sloga i posljednjeg slova riječi s tačkom iza skraćenice – msr.

Kako recentni jezički priručnici normiraju pisanje naziva za stručna zvanja i skraćenica za ta stručna zvanja, tabelarno se može prikazati na sljedeći način:

Recentni jezički priručnici koji se koriste u Bosni i Hercegovini			
	bosanski	hrvatski	srpski
Naziv zvanja koje se stječe završetkom prvog ciklusa studija	bakalaureat	bakalaureat	
Naziv zvanja koje se stječe završetkom drugog ciklusa studija	magistar	magistar	master
Skraćenica za zvanje koje se stječe završetkom prvog ciklusa studija	bacc.	univ. bacc.	
Skraćenica za zvanje koje se stječe završetkom drugog ciklusa studija	mag.	mag.	msr.

Napomena

Slično kao i u Bosni i Hercegovini, ni u zakonski obavezujućim dokumentima u Srbiji ne slijedi se pravopisna norma. Primjerice, u spomenutom *Pravopisu srpskoga jezika* Matice srpske iz 2010. godine piše da je skraćenica za naziv master msr., dok u Pravilniku o Listi stručnih, akademskih i naučnih naziva iz 2017. godine za ovo zvanje stoji skraćenica mast.

Jedan od primjera jedinstvenog gledišta na ovo pitanje dat je u Hrvatskoj, u kojoj je Zakonom o akademskim i stručnim nazivima i akademskom stepenu iz 2007. godine ponuđeno istovjetno rješenje za pisanje navedenih skraćenica kakvo se sreće u *Hrvatskom pravopisu* iz 2013. godine. Razlog tome je najvjerojatnije što su stručnjaci za jezik učestvovali u izradi jezičkih rješenja u ovome zakonu. A to je posao koji tek treba uslijediti u Bosni i Hercegovini.

5. Zaključak

Bolonjski proces donio je brojne izmjene u sistemu visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Umjesto pređašnjeg jednog stepena visoke stručne spreme i jednog stručnog zvanja visokog obrazovanja (zvanja diplomiranog) bolonjski sistem studija podrazumijeva dva stepena visoke stručne spreme u vidu dva ciklusa studija i dva stručna zvanja visokog obrazovanja (zvanja bakalaureata i magistra / mastera). Takva je novonastala situacija polučila različita zakonska rješenja u vezi sa nazivima stručnih zvanja i skraćenicama u zakonskim i podzakonskim aktima svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini, ali ni jezička rješenja data u recentnim jezičkim priručnicima bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika o ovom pitanju nisu istovjetna, a potpuno su drugačija od zakonskih rješenja. Ukratko kazano, niti su zakonska niti jezička rješenja istovjetna, a međusobno se u potpunosti razlikuju. Zbog toga je potrebno da se u Bosni i Hercegovini izgradi nov i unificiran terminološki aparat naziva i skraćenica za stručna zvanja koji bi – donoseći makar približno ista zakonska i jezička rješenja – u nekom trenutku mogao postati društveno prihvatljiv i ustaljen, tako da nazivi za stručna zvanja budu jednoznačno terminološki obuhvaćeni. Samim tim, i pripadajuće skraćenice bile bi nedvosmisleno određene. Stoga je prvi zadatak ka ostvarivanju tog cilja da jezička rješenja u vezi sa ovim pitanjem, bez obzira na to što se međusobno razlikuju, budu inkorporirana u zakonske i podzakonske akte u Bosni i Hercegovini.

Literatura

1. Anić, Š. – Klaić, N. – Domović, Ž. (1998) *Rječnik stranih riječi: Tuđice, posuđenice, izrazi, kratice i fraze*, Sani-plus, Zagreb.
2. Halilović, S. – Palić, I. – Šehović, A. (2010) *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet, Sarajevo.
3. Halilović, S. (2017) *Pravopis bosanskoga jezika*, drugo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Slavistički komitet, Sarajevo.
4. Jozić, Ž., gl. ur. (2013) *Hrvatski pravopis*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
5. Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini (2007), "Službeni glasnik BiH", broj: 59/07.
6. Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini (2011), "Službeni glasnik BiH", broj: 31.
7. Pešikan, M. i dr. (2010) *Pravopis srpskoga jezika*, Matica srpska, Novi Sad.
8. Pravilnik o korištenju akademskih titula i sticanju naučnih i stručnih zvanja na visokoškolskim ustanovama u Kantonu Sarajevo (2008), pristupljeno 10. 5. 2021. (<http://old.unsa.ba/s/images/stories/web-unsanovi/pravni%20akti/dokumenti/20.06.08.%20Konacan%20Pravilnik%20o%20akademskim%20titulama.pdf>).
9. Pravilnik o korištenju akademskih titula i sticanju naučnih i stručnih zvanja na visokoškolskim ustanovama u Tuzlanskom kantonu (2011), pristupljeno 10. 5. 2021. (http://www.qa.untz.ba/web/wp-content/uploads/2012/03/Sluzbene_novine_TK_broj_14_2011_Pravilnik-okoristenju-akademskih-titula2.pdf).
10. Pravilnik o korištenju akademskih titula i sticanju naučnih i stručnih zvanja na visokoškolskim ustanovama u Unsko-sanskom kantonu (2010), pristupljeno 10. 5. 2021. (http://cip.gov.ba/images/pdf/zakoni/unskosanski/Pravilnik_o_koristenju_a_kademskih_titula_na_visokoskolskim_ustanovama_u_Unsko-sanskom_kantonu_15-10.pdf).
11. Pravilnik o Listi stručnih, akademskih i naučnih naziva (2017), pristupljeno 10. 5. 2021. (<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/drugidrzavniorganiorganizacije/pravilnik/2017/53/1/reg>).
12. Pravilnik o sticanju i korištenju akademskih titula, stručnih i naučnih zvanja na visokoškolskim ustanovama na području Kantona Sarajevo (2016), pristupljeno 10. 5. 2021. (<https://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/2017-10/Pravilnik%20o%20sticanju%20i%20koristenju%20akademskih%20titula%20strucnih%20i%20naučnih%20zvanja%20na%20visokoskolskim%20ustanovama%20na%20podrucju%20KS.pdf>).
13. Uredba o korišćenju akademskih titula, sticanju stručnih i naučnih zvanja, "Službeni glasnik RS", br.: 111 od 16. decembra 2009, 102/10, 6/13, pristupljeno 10. 5. 2021. (<https://www.paragraf.ba/propisi/republika->

- srpska/uredba-o-koriscenju-akademskih-titula-sticanju-strucnih-i-naucnih-zvanja.html).
14. Zakon o akademskim i stručnim nazivima i akademskom stupnju (2007), pristupljeno 10. 5. 2021. (http://www.rektorski-zbor.hr/fileadmin/rektorat/O_Sveucilistu/Tijela_sluzbe/Rektorski_zbor/dokumenti/nn_107_2007_Zakon_o_akademskim_i_strucnim_nazivima_i_akademskom_stupnju.pdf).
 15. Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo (2017), “Službene novine Kantona Sarajevo”, broj: 33/17.
 16. Zakon o visokom obrazovanju u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (2012), “Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona”, broj: 04/12.
 17. Zakon o visokom obrazovanju Zeničko-dobojskog kantona (2009), “Službene novine Zeničko-dobojskog kantona”, broj: 6/2009.
 18. Zakon o zvanjima koja se stiču završetkom visokog obrazovanja, “Službeni glasnik RS”, br.: 33/2014 i 63/2014, pristupljeno 10. 5. 2021. (<https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/zakon-o-zvanjima-koja-se-sticu-zavrsetkom-visokog-obrazovanja.html>).